

УДК 347.998.72

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ЇХ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 ст. 55 Закону України «Про третейські суди» рішення третейського суду виконуються зобов'язаною стороною добровільно в порядку та строки, встановлені у рішенні, що є логічним та зумовлене добровільністю і компромісним характером третейського судочинства. Разом із тим на практиці непоодинокими є випадки розгляду справ третейськими судами з процесуальними порушеннями, які є підставою для скасування їхніх рішень, а також відмови боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього законним рішенням третейського суду. У такому разі сторони наділені правом на звернення до компетентного суду із заявою про скасування рішення третейського суду або для отримання виконавчого листа на примусове його виконання. З огляду на те, що порядок розгляду таких справ врегульовано різними розділами ЦПК України, викликає зацікавленість питання щодо рівності процесуальних прав сторін третейського розгляду під час подання до компетентного суду відповідних заяв.

Метою статті є порівняльний аналіз положень Цивільного процесуального кодексу України, що регулюють порядок скасування судами рішення третейського суду та надання дозволу на примусове виконання рішення третейського суду, а також визначення напрямів подальшого вдосконалення цивільного процесуального законодавства у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання третейського судочинства були предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема, Ю.Д. Притики, С.О. Юлдашева, М.П. Курила, Г.П. Тимченка, В.В. Комарова, І.О. Бута, О.Ю. Скворцова, С.А. Курочкина, М.О. Попова та інших. Однак потребують подальшого дослідження питання щодо підвищення ефективності захисту прав та законних інтересів учасників третейського розгляду у процесі реалізації судами контрольних повноважень стосовно третейського судочинства.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи місце провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчого листа на рішення третейського суду, І.О. Бут справедливо наголошує, що такий вид цивільного судочинства має всі ознаки самостійного провадження [1, с. 173–174]. За сутністю, на думку О.Ю. Скворцова, інститут оскарження рішення третейського суду, як і інститут його примусового виконання, є способами контролю з боку компетентних державних судів за діяльністю та рішеннями третейських

судів [10, с. 248]. З висловленими позиціями погоджується С.А. Курочкін, вказуючи, що провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про звернення їх до примусового виконання є окремою формою судового процесу, що має на меті забезпечення судового контролю третейського розгляду [3, с. 20].

Водночас, реалізуючи принцип диспозитивності, вітчизняне процесуальне законодавство не надає право компетентному державному суду здійснювати перевірку законності дій третейського суду за власною ініціативою. Такі справи розглядаються судом лише за заявою зацікавленої особи у порядку, визначеному нормами розділу VIII ЦПК України, у разі подання заяви про скасування рішення третейського суду, та нормами глави IV розділу IX ЦПК України, що регулюють порядок розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду. Отже, законом визначено два різні провадження, що мають однакову мету, – захист прав учасників третейського розгляду та перевірку дотримання третейськими судами вимог закону під час розгляді ними справ.

Паралельне існування вказаних проваджень у процесуальній науці є дискусійним. Так, науковцями неодноразово наголошувалося на проблемі так званого «подвійного контролю» третейських рішень. Зокрема, М.А. Попов вважав паралельне існування інститутів видачі виконавчого документа на рішення третейського суду та оскарження третейського рішення надлишковим [4, с. 19]. О.Ю. Скворцов у цій частині зазначав, що законодавчо встановлена можливість «подвійного контролю» третейських рішень свідчить про надмірне правове регулювання у цій сфері та порушення принципу процесуальної економії [10, с. 550]. Іншої думки з цього питання дотримувався С.А. Курочкін, наголошуючи, що існування вказаних інститутів забезпечує баланс процесуальних можливостей сторін третейського розгляду, оскільки заява про скасування третейського рішення подається стороною, яка програла, а заява про видачу виконавчого документа стороною, яка виграла справу [3, с. 90].

Як зазначалося, вітчизняне процесуальне законодавство надає право учасникам третейського розгляду як на подання заяви про скасування рішення третейського суду, так і на звернення до компетентного суду із заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання третейського рішення. При цьому підстави для скасування рішення та відмови у видачі виконавчого листа, по суті,

є аналогічними. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 458 ЦПК України, рішення третейського суду може бути скасовано у разі, якщо: 1) справа, в якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону; 2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди; 3) третейську угоду визнано судом недійсною; 4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону; 5) третейський суд вирішив питання про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі [16].

Крім указаних, ч. 1 ст. 486 ЦПК України передбачено додаткові підстави для відмови у видачі виконавчого листа на рішення третейського суду, а саме: на день ухвалення рішення за заявою про видачу виконавчого листа рішення третейського суду скасоване; пропущено встановлений строк для звернення за видачею виконавчого листа, а причини його пропуску не визнані судом поважними; рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, не передбачені законом; постійно діючий третейський суд не надав на вимогу суду відповідну справу [16].

Таким чином, компетентний суд, розглядаючи справу у порядку одного з аналізованих проваджень, у будь-якому разі встановлює наявність або відсутність указаних підстав і повторний розгляд справи за тими ж підставами є недоцільним. У цій частині позитивною новелою чинної редакції Цивільного процесуального кодексу України є запровадження процесуальних механізмів уникнення так званого «подвійного контролю» третейських рішень з одночасним наданням можливості захисту своїх прав та інтересів усім учасникам третейського розгляду. Згідно з ч. 8 ст. 457 ЦПК України, до постановлення ухвали за наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду будь-яка сторона має право в установлені законом порядок та строки звернутися до цього ж суду із заявою про видачу виконавчого листа на виконання цього ж рішення та просити розглянути її спільно із заявою про скасування цього рішення в одному провадженні. Також, згідно з ч. 5 ст. 485 ЦПК України, до постановлення ухвали по суті поданої заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду будь-яка сторона третейського розгляду в установлені законом порядок та строки може звернутись до суду із заявою про скасування цього ж рішення та просити розглянути його спільно із заявою про надання дозволу на виконання цього рішення в одному провадженні.

Такий підхід законодавця, з одного боку, забезпечує принцип процесуальної економії, а з іншого – забезпечує рівність можливостей сторін третейського розгляду щодо захисту ними своїх прав.

Разом із тим зобов'язана сторона з метою ухилення від виконання третейського рішення може звернутись до компетентного суду із заявою про скасування рішення, щодо якого судом було видано виконавчий лист. У такому разі доцільним, на нашу думку, є постановлення ухвали про відмову у відкритті провадження у справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 186 ЦПК України, оскільки судом під час розгляду заяви про видачу виконавчого листа було надано оцінку законності третейського рішення, а заявник мав можливість подати заяву про скасування рішення третейського суду у процесі розгляду питання про видачу виконавчого листа.

Загалом можна констатувати, що законодавцем у новій редакції Цивільного процесуального кодексу України зроблено суттєві кроки, спрямовані на подолання проблеми подвійного контролю третейських рішень.

Водночас серед новел ЦПК України, спрямованих на регулювання питань взаємодії третейського судочинства з компетентними судами, спостерігаються певні негативні прояви, що не сприяють забезпеченню рівності учасників третейського розгляду під час звернення їх до суду. Так, згідно з ч. 2 ст. 483 ЦПК України, заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду подається зацікавленою особою до апеляційного суду за місцем проведення третейського розгляду протягом трьох років з дня прийняття рішення третейським судом. Встановлений законом строк для подання відповідної заяви є досить тривалим, крім того, ч. 3 ст. 483 ЦПК України передбачено можливість його поновлення, якщо причини пропуску будуть визнані судом поважними.

Водночас сторона не згодна з рішенням третейського суду, а також особа, яка не брала участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про її права та обов'язки можуть за наявності підстав, визначених ч. 3 ст. 51 Закону України «Про третейські суди», подати заяву про скасування рішення третейського суду. Така заява, згідно з ч. 5 ст. 454 ЦПК України, подається у дев'яностоденний строк з дня прийняття третейського рішення, а в разі подання її особами, які не брали участі у справі, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, – з дня, коли вони дізналися або могли дізнатися про прийняття оскаржуваного рішення. Поряд із цим ч. 7 ст. 454 ЦПК України визначено, що заява, подана після закінчення визначеного строку, повертається. Отже, на відміну від ЦПК України у попередній редакції, чинною редакцією не передбачено можливості поновлення строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду.

Вказана позиція підтверджується висновком, викладеним у постанові Верховного Суду від 04 червня 2018 року у справі № 795/489/18, а також від 23 липня 2018 року у справі № 796/54/2018, згідно з яким строк, передбачений пунктом 1 частиною п'ятою статті 454 ЦПК України, є преклюзивним (припиняючим), поновленню не підлягає, тобто його закінчення є безумовною підставою для повер-

нення поданої заяви [6; 7]. Вказаний висновок відповідно до ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» підлягає врахуванню іншими судами у разі застосування відповідної норми. Таким чином, заява про скасування рішення третейського суду, подана після закінчення дев'яностоденного строку, має повертатись судами незалежно від причин його пропуску.

Аналогічний підхід реалізовано у ч. 3 ст. 34 Типового закону ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу [11]. Водночас ч. 3 ст. 346 Господарського процесуального кодексу України, який більшою мірою врегульовує порядок вирішення саме комерційних спорів, передбачено можливість поновлення пропущеного строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду, якщо суд визнає причини його пропуску поважними.

Разом із тим аналіз судової практики у сфері цивільного судочинства дає змогу зробити висновок про наявність значної кількості випадків розгляду третейським судом справи без належного повідомлення відповідача, внаслідок чого він може дізнатись про постановлене рішення після закінчення строку на його оскарження. Так, звертаючись до Дніпровського районного суду м. Києва із заявою про скасування рішення Постійно діючого третейського суду при Асоціації українських банків у справі № 257/15 від 23 березня 2015 року, заявниця просила поновити строк для звернення до суду у зв'язку з тим, що вона дізналась про рішення у грудні 2016 року, а текст рішення був отриманий її представником лише 20.12.2016 року. Ухвалою вказаного суду від 11 грудня 2017 року у справі № 755/274/17 причини пропуску строку було визнано поважними та поновлено строк для звернення із заявою про скасування рішення третейського суду [13]. У заяві від 12 грудня 2017 року про скасування рішення Постійно діючого Третейського суду при Асоціації «Дніпровський Банківський Союз» від 30 вересня 2014 року, поданій до Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська, заявник аргументував причини пропуску строку тим, що жодних листів, повісток, а також копії позовної заяви не отримувал, а про наявність оскаржуваного рішення третейського суду йому стало відомо 10 листопада 2017 року. Ухвалою від 18 травня 2018 року у справі № 200/21828/17 суд погодився з доводами заявника та визнав строк не пропущеним [12].

Подібні висновки містяться також в ухвалах Новозаводського районного суду міста Чернігова від 04 квітня 2017 року у справі № 751/764/17 [15], Дніпровського районного суду міста Києва від 04 липня 2017 р. у справі № 755/3066/17 [14], постанові Апеляційного суду міста Києва від 11 січня 2018 року у справі № 755/10289/16-ц [5] та низці інших.

Здебільшого неналежне повідомлення відповідача про третейський розгляд пов'язується з неповідомленням ним про зміну місця проживання чи місцезнаходження третейському суду. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 52 Регламенту третейського суду при Асоціації українських банків документи

третейського розгляду та інші письмові матеріали «вважаються такими, що отримані в день доставки, навіть якщо на цей час одержувач за цією адресою не перебуває чи не проживає, а про зміну своєї адреси ним не було повідомлено іншу сторону належним чином» [9].

Однак, як свідчить судова практика, досить часто третейські суди ігнорують обов'язок належного повідомлення відповідача про третейський розгляд та прийняте рішення навіть за наявності можливості для такого повідомлення. Причинами пропуску строку на оскарження рішення третейського суду також можуть бути хвороба, тривале відрадження тощо. Таким чином, позбавлення зацікавленої сторони права на звернення з клопотанням про поновлення строку для оскарження рішення третейського суду фактично позбавляє її можливості реалізації гарантованого ст. 55 Конституції України права на судовий захист.

У зв'язку з викладеним вважаємо доцільним внести зміни до ч. 7 ст. 454 ЦПК України та викласти її у такій редакції: «Заява, подана після закінчення строку, встановленого частинами п'ятою або шостою цієї статті, повертається. Суд за клопотанням заявника може поновити пропущений строк для звернення із заявою про скасування рішення третейського суду, якщо визнає причини його пропуску поважними».

Висновки. Аналіз новел ЦПК України дає підстави для висновку про підвищення уваги законодавця до нормативного врегулювання порядку реалізації компетентними державними судами контрольних повноважень щодо третейського судочинства, а також питань захисту прав та інтересів учасників третейського розгляду. Серед позитивних аспектів слід відзначити врегулювання на законодавчому рівні проблеми «подвійного контролю» третейських рішень за рахунок надання можливості стороні третейського розгляду для звернення до суду із заявою, спрямованою на захист власних інтересів, під час розгляду справи судом за ініціативою протилежної сторони. Разом із тим позбавлення однієї зі сторін права на поновлення строку для звернення із заявою про скасування рішення третейського суду поряд із встановленням такої можливості для сторони, що звертається із заявою про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, не сприяє забезпеченню рівності прав учасників третейського розгляду. На нашу думку, внесення пропонованих змін до Цивільного процесуального кодексу України забезпечить баланс можливостей учасників третейського розгляду щодо захисту їхніх прав та законних інтересів, а також створить умови для здійснення ефективного контролю третейського судочинства з боку державних судів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бут І.О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 229 с

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). *БВР*, 2017, № 48, ст. 436.

3. Курочкин С.А. Третейское разбирательство гражданских дел в Российской Федерации: теория и практика. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 272 с.

4. Попов М. А. Теоретические и практические проблемы российской модели регулирования деятельности третейских судов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2002. 24 с.

5. Постанова Апеляційного суду міста Києва від 11 січня 2018 р., справа № 755/10289/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71534639> (дата звернення: 29.01.2019).

6. Постанова Верховного Суду від 04 червня 2018 р., справа № 795/489/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475658> (дата звернення: 29.01.2019).

7. Постанова Верховного Суду від 23 липня 2018 р., справа № 796/54/2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75690754> (дата звернення: 29.01.2019).

8. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. Дата оновлення: 05.10.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 29.01.2019).

9. Регламент Постійно діючого третейського суду при Асоціації українських банків. URL: http://tretsud.aub.org.ua/index.php?option=com_cont

ent&task=view&id=10&Itemid=11 (дата звернення: 29.01.2019).

10. Сковрцов О.Ю. Третейское разбирательство предпринимательских споров в России: проблемы, тенденции, перспективы. Москва : Волтерс Клувер, 2005. 704 с.

11. Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_879 (дата звернення: 29.01.2019)

12. Ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 18 травня 2018 р., справа № 200/21828/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74975321> (дата звернення: 29.01.2019).

13. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 11 грудня 2017 р., справа № 755/274/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71400294> (дата звернення: 29.01.2019).

14. Ухвала Дніпровського районного суду міста Києва від 04 липня 2017 р., справа № 755/3066/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67608797> (дата звернення: 29.01.2019).

15. Ухвала Новозаводського районного суду міста Чернігова від 04 квітня 2017 р., справа №751/764/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65877883> (дата звернення: 29.01.2019).

16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). *БВР*, 2017, № 48, Ст. 436.

Котвяковський Ю.О. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СУДАМИ СПРАВ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ЇХ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ

У статті на основі аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України та судової практики досліджуються питання захисту прав та інтересів учасників третейського судочинства під час розгляду судами справ про оскарження рішень третейських судів та надання дозволу на їх примусове виконання. Автором вказується на новели чинної редакції ЦПК України, спрямовані на уникнення подвійного контролю рішень третейських судів. Аналізуються положення процесуального законодавства в частині визначення строків для звернення учасників третейського розгляду до компетентного суду з відповідними заявами та надаються пропозиції для його подальшого вдосконалення.

Ключові слова: третейське судочинство, компетентний суд, учасники третейського розгляду, оскарження рішення третейського суду, примусове виконання рішення третейського суду.

Котвяковский Ю.А. К ВОПРОСУ О ПОРЯДКЕ РАССМОТРЕНИЯ СУДАМИ ДЕЛ ОБ ОСПАРИВАНИИ РЕШЕНИЙ ТРЕТЕЙСКИХ СУДОВ И ВЫДАЧИ РАЗРЕШЕНИЙ НА ИХ ПРИНУДИТЕЛЬНОЕ ИСПОЛНЕНИЕ

В статье на основе анализа положений Гражданского процессуального кодекса Украины и судебной практики исследуются вопросы защиты прав и интересов участников третейского судопроизводства при рассмотрении судами дел об оспаривании решений третейских судов и выдаче разрешения на их принудительное исполнение. Автором указывается на новеллы действующей редакции ГПК Украины, направленные на избежание двойного контроля решений третейских судов. Анализируются положения процессуального законодательства в части определения сроков для обращения участников третейского разбирательства в компетентный суд с соответствующими заявлениями и предоставляются предложения для его дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: третейское судопроизводство, компетентный суд, участники третейского разбирательства, обжалование решения третейского суда, принудительное исполнение решения третейского суда.

Kotvyakovskiy Y.O. ON THE ORDER FOR CONSIDERATION OF COURT CASES ON APPEALS AGAINST ARBITRAL TRIBUNALS' DECISIONS AND GRANTING PERMISSION FOR THEIR ENFORCEMENT

Based on the analysis of the provisions of Civil Procedural Code of Ukraine the article investigates some issues concerning protection of rights and interests of the parties to the arbitration proceedings while considering court cases on appeals against arbitral tribunals' decisions and granting permission for their enforcement.

The author attaches much importance to the existing debate in procedural science concerning two kinds of proceedings aimed at inspecting the legality of arbitral tribunals' decisions and as a result – the problem of “double

inspection” of arbitral tribunals’ decisions. This part indicates the positive character of civil procedural laws aimed at solving the problem of “double inspection” by establishing the possibility for the competent court to consider in one proceeding the appeals against decisions of arbitration courts and issuing writs for their enforcement if there is an appropriate petition from interested parties. At the same time, the article analyses opportunities for handling procedural rights abuse in this area.

The article also carried out a comparative analysis of the norms of civil procedural legislation, defining the time limits for the appeal of the participants of the arbitration proceedings against the decisions of the arbitration courts and issue the writs of execution for their enforcement, as well as the practice of hearing relevant cases in courts. Based on this analysis, the author concluded that there was a violation of the equality of rights of the parties to the arbitration, in particular, in terms of depriving the person concerned of the right to renew the time limit for appealing against the decision of the arbitral tribunal, even if there were good reasons for not attending the court hearing.

Thus, the author suggests some changes in Part 7 of Article 454 of the Civil Procedural Code of Ukraine concerning provision of an interested person with a possibility to apply to the competent court for reset of the time limit for filing a complaint against an arbitral tribunal’s decision, if the deadline has been missed for a valid reason.

According to the author, the proposed amendments to the Civil Procedural Code of Ukraine will ensure equality of opportunity for the participants in arbitration proceedings to protect their rights and legitimate interests, as well as create conditions for the effective control of arbitration proceedings by state courts.

Key words: arbitration proceedings, competent court, participants of arbitration proceedings, appeals against an arbitral tribunal’s decision, enforcement of an arbitral tribunal’s decision.